

Download købt på www.dendanskehistoriskeforening.dk
kun til personlig brug, ikke til distribution.

SÆRTRYK AF

Historisk Tidsskrift

Bind 118

(20. række, bind III)

Hæfte 1

Udgivet af

DEN DANSKE HISTORISKE FORENING

under redaktion af

JES FABRICIUS MØLLER & SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN

KØBENHAVN 2018

Diskussion

Anker Jørgensens tid

AF

RITT BJERREGAARD

Siden nu afdøde professor Tage Kaarsted i 1992 udgav fjerde bind i serien *De danske ministerier*, har vi blandt andet fået Bo Lidegaards fremragende biografi om Jens Otto Krag, der blev solgt i mere end 100.000 eksemplarer, og biografier af andre som f.eks. Thomas Thuraahs om Anker Jørgensen. Begge omhandler periodens politiske historie

Det var derfor med stor interesse, jeg modtog en invitation til lanceringen af den nye bog, Thorsten Borring Olesen: *De danske ministerier 1972-1993. Del 1: Anker Jørgensens tid 1972-1982* (2018) i samme serie som Kaarsteds og på samme måde finansieret af PFA Pension og udgivet på Gads Forlag. Den er en kæmpe præstation fra forfatterens side og kaldte ved udgivelsen på pæne reaktioner. Der er imidlertid en del at undre sig over, når man læser bogen. Mine bemærkninger her skal ses som et supplement til Borring Olesens bog.

I indledningen fortæller Thorsten Borring Olesen om arbejdet med de mange kilder. Han har trukket på interviews med Knud Heinesen, Mogens Lykketoft, Uffe Ellemann og Bertel Haarder. Desværre skriver han intet om, ud fra hvilke kriterier han har valgt netop disse fire politikere. Det giver sig selv, at Knud Heinesen er en vigtig deltager for periodens begivenheder. Han optrådte også ved lanceringen af bogen. Men hvorfor blev Mogens Lykketoft udvalgt i stedet for Kjeld Olesen? Mogens Lykketoft er en interessant politiker, men han var først med i den allersidste af Ankers regeringer, mens Kjeld Olesen var med i næsten hele forløbet. Han var i øvrigt tæt på Anker, hvad bogen også får understreget, men uden at forfatteren tager konsekvensen af det. Det ville have været interessant at inddrage Kjeld Olesens synspunkter.

Forfatteren Thorsten Borring Olesen er en anerkendt professor i historie fra Aarhus Universitet og sikkert en dygtig historiker, men når man sammenligner hans bog med Tage Kaarsteds bind i serien, falder det i øjnene, at han mangler føling med Christiansborg og dermed et kendskab til de politiske processer. Tage Kaarsted var på mange må-

der en del af livet på Christiansborg, selvom han var professor i Odense. Han fulgte aktivt med i debatter og forhandlinger i Folketinget og var tit til stede, når der var anspændte politiske situationer. Han havde også gode kontakter til partilederne, hvad man kan læse sig til i hans bind.

Det manglende kendskab til Christiansborglivet og til, at grundlaget for politik er at „dele sig efter anskuelser“ (som den gamle politiker Viggo Hørup udtalte det), præger Thorsten Borring Olesens bog. Han har simpelthen ikke blik for eller ønsker ikke at arbejde med politik som en kamp mellem forskellige interesser og anskuelser. Side 84 er der et kort afsnit „Kulturkløft“, og der konkluderes: „Kulturopbruddet slog markant ned i politikken i disse år, hvad Christiania-sagen allerede har vist, men det var ikke mindst inden for justitsministerens og kulturministerens og undervisningsministerens ressorter, at værdi- og kulturkonfrontationerne blev følelige“. Hermed understreger Thorsten Borring Olesen, at han opfatter politik som „den nødvendige politik“, uden at han bruger udtrykket i teksten. At der skulle være tale om en kamp på interesser, fylder ikke meget, om noget i bogen. Forfatteren overlader den kamp til justits-, kultur- og undervisningsområdet, hvad der giver en overraskende snæver opfattelse af, hvad der skete i denne periode, og hvordan politikken udviklede sig. Det er et grundvilkår i bogen, og det er dens åbenlyse svaghed. De følgende konkrete eksempler er udvalgt, fordi de på mange måder er karakteristiske. Der er en del flere i bogen.

Ved regeringsdannelser opstår der et spil på Christiansborg om, hvem der skal have formandsposterne i de faste udvalg. Det giver ingen ekstra løn, men indflydelse og bedre adgang til pressen. På side 126 beskriver Borring Olesen et forløb om valget af udvalgsformandsposter ved Hartlingregeringen i 1974: „Socialdemokratiet bed dog til bolle til sidst og fik formandsposten i Finansudvalget“. Forfatteren får ikke fortalt, at det var en ny praksis. Indtil Hartlingregeringen havde reglen været, at regeringspartiet selv tog alle formandskaberne i udvalgene. Det gav jo stor indflydelse og hjælp lovgivning igennem i Folketinget. Men med en regering baseret på 12 regeringsmedlemmer ud af en gruppe på kun 22 medlemmer, var der ikke kvalificerede emner nok i Venstres gruppen til at dække alle udvalgene. Praksis blev derfor ændret, og efterfølgende har det været en uskreven regel, som dog kan brydes, som den blev, da Anders Fogh Rasmussen trådte til som statsminister. Socialdemokratiet tager altid de formandsposter, de kan få. Partiet kan ved forskellige lejligheder bruge tid på at gøre sig kostbar, og der kan være interne slagsmål, der bestemmer, at man hellere vil have nogle udvalgsformandsposter end andre. Men partiets selvforståelse var og er, at man skal bruge magten, hvor man kan, og en ud-

valgsformandspost giver indflydelse. Det kan der gives mange eksempler på fra vore dages Christiansborg-politik.

Folkeskolereformen fra 1975 nævnes flere steder i bogen, og side 208 er det ligefrem blevet til, at „Hartling-regeringen satte enkelte betydelige fodaftryk f.eks. vedr. den nye folkeskolelov“. Det gjorde Hartlingregeringen ikke. Det var lige før, Venstre slet ikke kom med i det forlig, der blev indgået. Det skyldtes kun, at Hartling selv som statsminister greb ind over for en hjælpeløs venstreminister og sikrede, at Venstre kom med. Den, der satte fodaftryk på folkeskolereformen, var socialdemokraten Knud Heinesen. Som undervisningsminister fik jeg bragt den igennem i Folketinget.

Bogen fortæller om Hartling som flygtningehøjkommissær. Side 212 har forfatteren en besynderlig naiv forestilling om, hvorfor Hartling blev indstillet til det embede. Det fremstilles som noget, der ikke havde med magtspillet at gøre. Forfatteren bygger på Ankers dagbog, hvor Anker har nogle pæne bemærkninger om Hartling, men Borring Olesen glemmer helt at kæde det sammen med de forgæves anstrengelser for at få dannet en SV-regering, fordi både Anker og Hartling ville være statsminister. I Tage Kaarsteds lille værk *Regeringen vi aldrig fik, regeringsdannelsen 1975 og dens baggrund* fra 1988 kan man læse side 76, at Kristeligt Folkeparti ligefrem i sit råd til dronningen i 1975 formulerede det: „De sidste måneders udvikling har vist, at folketingets to største partier har meget vanskeligt ved at komme på talefod“. Ja, mildest talt! Når Hartling blev flygtningehøjkommissær, var den vanskelighed ryddet af vejen, hvilket jo også viste sig på et senere tidspunkt. Det var klart en handling, der gav Anker nogle nye spillemuligheder og dermed større chance for forlig. Dermed ikke sagt, at Hartling ikke var kvalificeret, som Anker citeres for at skrive. Men som ved mange andre udnævnelser var det ikke derfor, han fik stillingen.

Forfatteren er opmærksom på svagheden ved Ankers dagbøger og giver i indledningen, „Forfatterens forord“, en god beskrivelse af vanskelighederne ved at bruge dem som kilde. I ovenstående afsnit bliver de ligesom andre steder i bogen bare taget til indtægt uden yderligere overvejelser. Der mangler konsekvens af den korrekte indsigt i forordet. Og der mangler helt overvejelser over kildeværdien af Hartlings dagbøger, som ukritisk anvendes i hele kapitlet „Ministeriet Poul Hartling 19.12.1973 – 13.2.1975“.

Overenskomstforhandlingerne i 1979 under SV-regeringen bliver grundigt beskrevet, selvom forfatteren ikke har ret godt fat i systemet med kontrolministre imellem Socialdemokratiet og Venstre, jf. side 396. Side 370 fortæller Thorsten Borring Olesen, „Derudover havde der været Svend Aukens indsats. Den er stærkt omstridt i den socialdemokratiske erindringslitteratur. Såvel Heinesen som Nyrup Rasmus-

sen har luftet det synspunkt, at Auken i virkeligheden var illoyal overfor SV-regeringen, fordi han spillede LO's spil mere end regeringens“. Borring Olesen er ikke enig med Knud Heinesen og Poul Nyrup, men henviser ikke til noget, der kan sandsynliggøre hans synspunkt om, at Svend Auken ikke i højere grad støttede LO end sin egen regering. Det eneste, forfatteren bygger på, er Ankers rosende bemærkninger i gruppen, og her igen er det spørgsmålet, om Ankers udtalelse kan bære Borring Olesens tolkning. Svend Aukens udtalelser, da regeringen blev dannet, om, at han kun sad i den, fordi LO havde bedt ham om det, bruges ikke, ligesom perspektivet i forhold til De Radikale heller ikke inddrages eller for den sags skyld venstremanden Knud Enggaards udtalelser.

Den samme blindhed viser sig side 389 ved et nyt udspil, som „aksen Auken/Holger Jensen stod bag“, og som indeholdt ØD med den centrale fond. Anker slutter med at sige, at udspillet fører direkte til valg og på et dårligt grundlag. Det er endnu et eksempel på Svend Aukens stærke tilknytning til LO, uden at det registreres af Borring Olesen. Det er flere gange, som om forfatteren viger tilbage for at drage mere kontante og åbenlyse konklusioner.

Et sidste punkt om Svend Auken fra side 306: „Svend Auken der efter bare fem år i gruppen satte sig på en af de tungeste poster“. Realiteten var, at han blev politisk ordfører. Det var og er en vigtig post, men han blev ikke minister, som Karl Hjortnæs og jeg var blevet det. Vi blev valgt samtidig alle tre i 1972. Ordførerposten var en trøstepræmie snarere end en udmærkelse, men bortset fra det rummer bogen andre steder, f.eks. side 315, en omhyggelig og nuanceret beskrivelse af Svend Auken som politiker og person.

Det virker, som om Borring Olesen har haft svært ved at finde ud af, hvad det venstreorienterede var i den tid, han beskriver, selvom han begiver sig ud i nogle tolkninger. Det hænger formentlig sammen med, at han ikke ser på interesse modsætninger, og at „dele sig efter anskuelse“, men mere på „nødvendig“ politik. Så bliver de politikere, der ikke „indser den nødvendige politik“, venstreorienterede. Det viser sig, når han side 310 skriver: „*Information* og andre venstredrejede medier“. Hvad er det, der gør dem venstredrejede? Om debattøren Bent Blüdnikow fortælles, at han har lavet en større gennemgang af sagen om den spionagesigtede mexicaner Jaime Martínez. Han beskrives ikke som højredrejet, for han når til den konklusion, der også er forfatterens – i denne sag altså den „nødvendige politik“.

Med hensyn til den såkaldte Kaffeklub roder det derfor gang på gang med hensyn til det venstreorienterede, og hvem der er det. Side 352 i forbindelse med SV-regeringens dannelse nævner Borring Olesen venstreorienteret modstand fra Birthe Weiss og Inge Fischer Møl-

ler, men ikke, at Karl Hjortnæs, der ellers ses som venstreorienteret, samme dag bakkede regeringsdannelsen op i radioavisen, og at den også blev bakket op af os venstreorienterede, der var medlem af regeringen, inklusive mig selv. Medlemmerne i kaffeklubben ansås som venstreorienterede, og der er flere meninger om og ikke dækning for Borring Olesens synspunkt om, at „venstrefløjen grundlæggende aldrig forligede sig med regeringsdannelsen og i visse tilfælde endda direkte bekæmpede den“ (side 396). Det er korrekt for de to ovenfor omtalte samt for Svend Auken, jf. tidligere bemærkninger. Den alvorlige modstand, som det også nævnes kort i bogen, kom dog fra gruppeformand Jens Risgaard Knudsen, og han blev anset for at være højrefløj. Med andre ord, det kan ikke gøres til henholdsvis venstre- eller højreorienteret, om man var for eller imod SV-regeringen.

Efter det grundige kapitel om overenskomstforhandlingerne i 1979 når Borring Olesen side 398-99 til en god og dristig samlet bedømmelse af SV-regeringen og Ankers manglende vilje til at tage opgøret med LO: „Vejen til en ØD-løsning af en slags gik gennem et opgør med Thomas Nielsen“, og lidt længere henne i teksten: „politik er at ville og kunne“. Anker tabte en stor chance på gulvet.

På tilsvarende vis er det store afsnit om dobbeltbeslutningen og atomoprustningen grundigt gennemarbejdet, kaldet bl.a. „Raketdilemmaet“, også med henvisning til Scandilux og den tyske politiker Egon Bahrs rolle. Her tager Borring Olesen efter et grundig forarbejde stilling til den strid, som især Uffe Ellemann har deltaget ivrigt i, og gør det klart, at Anker igennem alle årene var modstander af atomoprustningen. Det er en helt anden og rigtigere konklusion end Uffe Ellemanns.

Flere steder og bl.a. på side 455 er der en karakteristik af Erling Olsen, der adskillige gange var en del af regeringen og endte med at blive formand for Folketinget. Det er en ret præcis karakteristik, men historien om Erling Olsen og artiklerne i *Ekstra Bladet* under navnet Mefisto er langt mere dramatiske, end forfatteren får frem. Historien kommer her:

På et ministermøde klagede Anker over de mange oplysninger fra regeringsmøder, der dukkede op i pressen, og regeringens elendige forhold til medierne i det hele taget. Det generede regeringen med disse lækager. Han ville ikke have det. Karl Hjortnæs bad om ordet og sagde, at Anker kunne starte med at stoppe den lækage, der var i regeringen selv. Det var boligministeren, der skrev Mefisto-artiklerne. Stillehed i lokalet, larmende stilhed, og flere af ministrene kikkede hen på Erling Olsen, der var boligminister. Anker reagerede ikke. Alle undrede sig, men Anker havde jo ikke reageret, så passede det vel ikke!

På det næste ministermøde tog Anker sagen op igen ved frokosten, der altid foregik efter, at Anker havde haft sit møde med pressen. Han var tydeligt irriteret, for der havde været en ny sag på pressemødet, og sagde: „Og så skal jeg opleve på et ministermøde, at Karl siger om en kollega, at han er forfatter til de infame Mefisto-artikler“. Så vender han sig mod Erling Olsen og siger: „Det er da ikke rigtigt, vel Erling?“ „Jo det var mig“, sagde Erling Olsen, og nok en stilhed bredte sig.

Anker sagde ingenting, men vendte sig mod Erling Jensen og bad om en dobbelt snaps og sagde, at så ville han ikke høre mere om den sag.

Anker tog efterfølgende sagen op på tomandshånd med Erling Olsen, men lod ikke det passerede få yderligere konsekvenser. En anden dag var der følgende ordvekslingen mellem Svend Auken og Erling Olsen om sagen, som Borring Olesen også har beskrevet. Svend Auken siger: „Der var du lige ved at blive fyret, Erling“. „Ja, det er forskellen på Anker og mig. Anker lod nåde gå for ret, men jeg havde ikke betænkt mig et øjeblik – jeg havde fyret mig“, svarede Erling Olsen, som han også selv nævner det i sine erindringer.

Andre steder i bogen optræder unøjagtigheder, der er overraskende. Det var Kjeld Olesen, der var politisk ordfører indtil juni 1979 og derefter Karl Hjortnæs, ikke Erling Olsen (side 394). Det ville også have været rart med en mere omhyggelig beskrivelse af Torskekrigen med Tyskland i 1981 (side 510).

Borring Olesen har sjovt nok valgt at gøre en del ud af Christiania. Det foldes ud flere gange i bogen og er klart en del af den tid, der skrives om. Men kvindebevægelsen har han ikke meget blik for – undtagen nogle korte bemærkninger hist og pist som f.eks. side 230 om SF: „Til gengæld havde det et solidt fundament i tidens nye kvinde- og miljøbevægelse“. Dermed har han heller ikke blik for den ændring, kvindebevægelsen betød for det politiske billede og befolkningens engagement. Enkelte steder får han nævnt Anker Jørgensens kvaler med også at finde kvinder til sin regering, f.eks. side 309, hvor han mener, at med 12 kvinder i gruppen manglede der nogle med kvalifikationer! Forfatteren har ikke blik for de muligheder, der var i gruppen, hvor både Birthe Weiss, Helle Degn, Jytte Hilden og Jytte Andersen kom med i Poul Nyrups regeringer i 90'erne. De var i folketinget i forskellige perioder af Ankers tid. Forfatteren noterer, at tre kvinder i regeringen ikke fyldte meget, når Anker skrev ud til de øvrige ministerier om en større kvinderepræsentation i „råd, nævn, udvalg og kommissioner“. Som Ankers plaster på såret til kvinderne skriver Borring Olesen om lovfæstelsen af Ligestillingsrådet.

Side 317 mener han om Grethe Hækkerup, at hun „i øvrigt indtog en fremtrædende plads i partiets ligestillingsarbejde“. Det oplevede jeg ikke på noget tidspunkt. Der er heller ingen kildehenvisning.

Som med kvindebevægelsen således også med ungdomsoprøret eller autoritetsoprøret, som det med rette kan kaldes. Det betyder, at forståelsen af de såkaldt venstreorienterede socialdemokrater som kaffeclubbens medlemmer helt kommer til at mangle sammenhæng med tiden. Et enkelt sted side 224 nævnes det bare, at det ikke kun var ungdomsoprøret, der udfordrede Anker, men også fagbevægelsen, men så siges der ikke ret meget mere om det eller om dets betydning. Her ville betragtninger om delingen efter anskuelser også have kunnet bidrage til en afklaring. Det er nok ment vittigt, at forfatteren hentyder til sin egen alder: „Jeg blev 16 i 1972“, men det er ikke en forklaring på, at han helt forbigår en af de afgørende strømninger i den tid, han beskriver.

Det er en kæmpeindsats, Thorsten Borring Olesen har ydet med dette værk. Alligevel har det undret mig, at forlaget ikke har trukket på historikeren Bo Lidegaard, der med sin karriere i både udenrigstjenesten, centraladministrationen, medieverdenen og universitetsverdenen har en stor viden om de politiske processer. Han er vel den af de nulevende historikere, der kommer nærmest Tage Kaarsted og hans værk fra 1993.

Alt i alt er der dog god grund til at rose PFA Pension for at fortsætte traditionen med at få beskrevet „De danske ministerier“ og historikeren Borring Olesen for at tage opgaven på sig og løse den på en måde, så vi alle kan blive klogere på perioden.